

УНИВЕРЗАЛНИ ОБРАЗАЦ ТРАГИЧНОСТИ

Последња књига последњег ђенерала

Београд, јул 1946. У уклетој ћелији, чекајући на погубљење, он седи на гвозденом кревету, прекривеном војничким ћебетом, у простој војничкој блузи и цокулама без пертли, са полицијским лисицама на рукама. Пред собом држи Стендалов „Пармски картузијански манастир“, на француском. Иако он више „нема времена“, у апсолутном смислу тог израза, чита изнова и изнова... Никада велика светска књижевност није у толикој мери била присутна у Србији, као тада, у ђенераловој ћелији. И никада трагедија Србије није била тако јасно представљена, као у овој судбинској слици

Пише: Миодраг Јанковић

У јед-ном бе-о-град-ском не-дељ-ни-ку је, као „сен-за-ци-о-нал-но от-кри-ће“ и „Ти-то-ва нај-ве-ћа тај-на“, не-дав-но об-ја-вље-но за-ни-мљи-во све-до-че-ње. Реч је о се-ћа-њи-ма Јо-си-фа Ма-ло-ви-ћа, ис-тра-жног су-ди-је у про-це-су ге-не-ра-лу Дра-го-љу-бу-Дра-жи Ми-ха-и-ло-ви-ћу. Из-ме-ђу оста-лог, опи-су-ју-ћи ка-ко је не-срећ-ни оп-ту-же-ник про-во-дио сво-је по-след-ње да-не, Ма-ло-вић из-ја-вљу-је: „Нај-ви-ше вре-ме-на је про-во-дио уз књи-гу. Ни-је се одва-јао од Стен-да-ло-вог *Парм-ског кар-ту-зи-јан-ског*

ма-на-сти-ра

. До-чи-та-вао га је

ко зна ко-ли-ко пу-та – и то на фран-цу-ском.”

Не-ма у свет-ској књи-жев-но-сти ни јед-ног кла-сич-ни-јег ро-ма-на (у тој ме-ри не-слич-ног дру-ги-ма, то-ли-ко над-моћ-ног по за-хва-ту и си-гур-ног по оно-ме ка-ко и шта нам го-во-ри), ни ју-на-ка ко-ји но-се та-ко ле-па име-на. Ни-ко ни-је ра-ван Стен-да-лу и ње-го-вом *Парм-ском кар-ту-зи-јан-ском ма-на-сти-ру*.

Ве-ли-ко умет-нич-ко де-ло је оно за ко-је и са-ма При-ро-да по-ми-сли да је ње-но че-до. Оту-да та-кве чо-ве-ко-ве тво-ре-ви-не жи-ве веч-но. Бе-смрт-не су, не-про-па-дљи-ве.

Та из-у-зет-на ре-мек-де-ла, раз-у-ме се, над-жи-вља-ва-ју сво-је ауто-ре: пи-сце, сли-ка-ре, ва-ја-ре, ком-по-зи-то-ре... На-ста-вља-ју да пре-би-ва-ју у *без-вре-ме-ну*, сне-ва-ју-ћи су-срет са чо-ве-ком ко-ји ће их нај-бо-ље раз-у-ме-ти, ка-же се – суд-бин-ски пој-ми-ти.

И осу-ђе-ник на смрт, че-ка-ју-ћи сво-је по-гу-бље-ње, та-ко-ђе жи-ви у *без-вре-ме-ну*. Он, на-про-сто, ви-ше „не-ма вре-ме-на”, у ап-со-лут-ном сми-слу тог из-ра-за. Ње-го-во вре-ме ви-ше не ле-ти, сре-за-на су му кри-ла; не-ма ин-стру-мен-та ко-ји мо-же да из-ме-ри оно ма-ло да-на што му је оста-ло, а још увек пред-ста-вља ње-гов жи-вот.

ТА-МО ДА-ЛЕ-КО, У ЈЕ-ЗИ-КУ

На јед-ној од нај-по-тре-сни-јих фо-то-гра-фи-ја на-ше исто-ри-је, ви-ди-мо по-след-њег срп-ског ђе-не-ра-ла, Дра-жу Ми-ха-и-ло-ви-ћа, у за-твор-ској ће-ли-ји (ју-ла ме-се-ца 1946. го-ди-не), док че-ка на по-гу-бље-ње. Се-ди на гво-зде-ном кре-ве-ту,

пре-кри-ве-ном вој-нич-ким ће-бе-том, у про-стој вој-нич-кој блу-зи и цо-ку-ла-ма без пер-тли, са по-ли-циј-ским ли-си-ца-ма на ру-ка-ма.

И пре не-го што му је би-ла из-ре-че-на „пре-су-да”, он је био осу-ђен на смрт. Он је у *без-вре-ме-ну*

,
и за-то ми ни-је чуд-но што се – баш у том тре-нут-ку – „не одва-ја од Стен-да-ло-вог *Парм-ског кар-ту-зи-јан-ског ма-на-сти-ра*”.

Стен-да-лов ро-ман је та-ко про-на-шао свог иде-ал-ног чи-та-о-ца.

Пред со-бом има-мо два нео-бич-на ју-на-ка јед-не суд-бин-ске ко-ре-спон-ден-ци-је. „Ће-не-ра-ла без вој-ске” у ру-ка-ма сво-јих иде-о-ло-шких не-при-ја-те-ља, на-пу-ште-ног, про-ка-за-ног – и је-дан фран-цу-ски ро-ман (нај-чу-ве-ни-ји ро-ман што при-ча о из-гу-бље-ним илу-зи-ја-ма).

За-јед-но су, не раз-два-ја-ју се.

Се-де на истом кре-ве-ту, оном осу-ђе-ни-ка на смрт.

Ни-ка-да ве-ли-ка свет-ска књи-жев-ност ни-је у то-ли-кој ме-ри би-ла при-сут-на у Ср-би-ји, као та-да, у ые-не-ра-ло-вој ће-ли-ји. И ни-ка-да тра-ге-ди-ја Ср-би-је ни-је би-ла та-ко ја-сно пред-ста-вље-на, као у овој суд-бин-ској сли-ци.

Ће-не-рал ни-је сло-мљен, ка-ко су то же-ле-ли ње-го-ви це-ла-ти. Он не ре-а-гу-је на њи-хо-ве прет-ње и псов-ке, мир-но се-ди и чи-та Стен-да-ла. Чи-та и до-чи-та-ва свој по-след-њи ро-ман: на фран-цу-ском је-зи-ку.

Сву-да око ње-га се го-во-ри срп-ски, и на том је-зи-ку га још је-ди-но че-ка смрт. Али, на

фран-цу-ском – још увек ни-је све го-то-во! Са њим су, жи-вљи од жи-во-та: Фа-брис дел Дон-го, Фе-ран-те Па-ла, гроф Мо-ска, ле-па Ћи-на (мар-ки-за од Сан-се-ве-ри-на), Кле-ли-ја Кон-ти...

Жи-вот је по-стао ро-ман, а ро-ман жи-вот.

Ђе-не-рал од-ла-зи „та-мо да-ле-ко“, да-ле-ко од ко-му-ни-стич-ке Ср-би-је, у ма-ло парм-ско вој-вод-ство, у ро-ман-тич-ну Ита-ли-ју аван-ту-ри-ста и *кар-бо-на-ра*, она-кву ка-кву је за се-бе (али и за срп-ског ђе-не-ра-ла) ство-рио Стен-дал, по-ста-вља-ју-ћи чи-та-ву при-чу у вре-ме не-по-сред-но на-кон На-по-ле-о-но-вог по-ра-за на Ва-тер-лоу...

Ча-ро-ли-јом чи-та-ња, ђе-не-рал нео-сет-но пре-ла-зи у тај дру-ги свет, у иде-ал-но вре-ме и про-стор веч-не на-де. И за-то нам он, на сво-јој по-след-њој фо-то-гра-фи-ји, де-лу-је она-ко сми-ре-но, та-ко усред-сре-ђе-но.

РО-МАН О „НЕ-МО-ГУ-ЋЕМ ХЕ-РО-И-ЗМУ“

Чи-та-ју-ћи, из-но-ва и из-но-ва, сво-ју по-след-њу књи-гу, наш ђе-не-рал, увек ис-по-чет-ка, про-жи-вља-ва ро-ма-неск-не за-но-се и пр-ко-се бун-тов-ни-ка Фа-бри-са; бо-лу-је над На-по-ле-о-но-вим по-ра-зом на су-мор-ном бел-гиј-ском по-љу; би-ва за-то-чен у зло-гла-сној ку-ли Фар-не-зе – за-јед-но са Фа-бри-сом, ода-кле срећ-но бе-же...

Ма-штом од-бе-гли ђе-не-рал, сав за-не-сен, дво-у-ми се да ли да (као Фа-брис) за-вр-ши као ка-лу-ђер, обу-кав-ши ман-ти-ју, или да мо-жда ипак иза-бе-ре не-ко дру-го, у ро-ма-ну по-ну-ђе-но ре-ше-ње. Мо-жда да по-ђе за нео-бич-ним

пе-сни-ком-раз-бој-ни-ком, Фе-ран-те Па-лом, ко-га је Стен-дал у свом ро-ма-ну „осу-дио на смрт”; да кре-не пу-тем овог чуд-ног књи-жев-ног ство-ра, ге-ни-јал-ног бе-гун-ца чи-ји су сти-хо-ви „исто то-ли-ко ле-пи, као Дан-те-о-ви”.

На-ма је, да-нас, оста-ло са-мо да на-га-ђа-мо: шта се све то, на фран-цу-ском, ша-пу-та-ло и го-во-ри-ло, у оној бе-о-град-ској ће-ли-ји, 1946. го-ди-не (сто-ти-ну го-ди-на по-сле на-стан-ка Стен-да-ло-вог ро-ма-на).

То ни-ка-да не-ће-мо са-зна-ти. Тај-на је оста-ла за-ко-па-на са мр-твим ће-не-ра-лом.

А две го-ди-не по-сле то-га, ве-ли-ки фран-цу-ски глу-мац Же-рар Фи-лип је по-стао филм-ски Фа-брис дел Дон-го, на-ста-вља-ју-ћи бе-смрт-ни жи-вот Стен-да-ло-вог ро-ма-на, до-ка-зу-ју-ћи та-ко, још јед-ном, ње-го-ву без-вре-ме-ност – веч-ну отво-ре-ност овог књи-жев-ног про-сто-ра.

Парм-ски кар-ту-зи-јан-ски ма-на-стир и да-ље има сво-ју ха-ри-зму, жи-ви за све сво-је чи-та-о-це, јер је то књи-га о „не-мо-гу-ћем хе-ро-и-зму”. Фа-брис дел Дон-го, као пра-ви ро-ман-тич-ни ју-нак, тра-га за сво-јом суд-би-ном тра-га-ју-ћи за сми-слом.

Стен-да-лов ју-нак је тра-ги-чан, и то на ап-со-лу-тан на-чин, баш она-ко ка-ко то зах-те-ва-ју пра-ви-ла ро-ман-ти-чар-ске по-е-ти-ке. Наш ће-не-рал је тра-ги-чан по истом овом, уни-вер-зал-ном обра-цу. За-то је Стен-дал уна-пред, она-ко ве-што, пред-ви-део ње-го-ву суд-би-ну, од-ре-ђу-ју-ћи је сво-јим ро-ма-ном.

Ви-зи-о-нар-ски, она-ко ка-ко то са-мо умет-ност мо-же, тра-гич-ни срп-ски ће-не-рал је срећ-но из-ме-штен из исто-ри-је у књи-жев-ност. Он та-мо, и да-ље без гро-ба, жи-ви, бе-смр-тан, ме-ђу оним ју-на-ци-ма ко-ји су му пру-жи-ли уте-ху у нај-стра-шни-јим да-ни-ма.

И за-то, ако бу-де-те чи-та-ли Стен-да-лов *Парм-ски кар-ту-зи-јан-ски ма-на-стир*, се-ти-те се ове ма-ле при-че и по-тра-жи-те, из-ме-ђу ре-до-ва, скри-ве-ног ју-на-ка овог дир-љи-вог срп-ско-фран-цу-ског ро-ма-на.

<

Из „Днев-ни-ка сва-ко-дне-ви-це“

(Март 2006)